

Међународна конференција *Како превазићи трауму изазвану догађајима у Независној држави Хрватској током Другог светског рата*, 19–26. 7. 2020.

У српској и светској историографији и публицистици много је вредних радова написано о Холокаусту и геноциду над Србима и Ромима у НДХ. Изузетно бројни радови и монографије посвећени су ратним злочинима, концентрационим логорима, уништавању верске и културне баштине, злочиначком карактеру усташког режима. Насупрот томе, досадашња истраживања, посебно на простору бивше Југославије, несразмерно мало пажње посветила су трауми које су злочини и дешавања у НДХ произвели, учинивши је трајним животним сапутником преживелих, као и њеном трансгенерацијском преносу. Јаснију представу о овој трауми и њеним последицама на животе више генерација обележених страдањем у НДХ и на међуетничке и политичке односе, омогућавају најпре лична сведочанства преживелих из рата 1941–1945. године, као и припадника прве генерације њихових потомака, која је, у највећој мери, живела у сенци Холокауста и геноцида.

Професор математике у пензији др Дани Новак, и сам припадник прве генерације потомака преживелих а иначе изданак угледне породице загребачких Јевреја, иницирао је одржавање онлајн међународне конференције на којој би се, из угла историјске и медицинске науке, говорило о догађајима у НДХ и њиховим последицама, чула сведочанства преживелих и њихових потомака, и одала адекватна почаст жртвама прикладним уметничким и комеморативним садржајима. Употреба интернета и савремених комуникационих решења, попут апликације Зум, била је предвиђена независно од глобалне пандемије вируса ковид 19, будући да су најављени учесници из најразличитијих делова света: са простора бивше Југославије, из САД-а, Израела, са Новог Зеланда, из Немачке, Аустрије и многих других земаља. Организацију конференције преузела је на себе и у потпуности реализовала НВО Хавер Србија, омогућивши учешће више од 70 учесника у два конференцијска дана. Програм се одвијао на енглеском и српском језику, уз симултани превод, а интегрални видео-снимци свих реферата и презентација (са титлованим преводом) доступни су на Јутјуб каналу Хавера Србије.

Концепт конференције подразумевао је научне реферате из историје и психијатрије, одржавање пленарне панел-дискусије о искуствима сарадње и изградњи политике помирења у региону, више тематски конципираних панел-дискусија у мањим групама и, као централни део програма, лична сведочанства четворо учесника о томе како су Холокауст и геноцид на простору НДХ утицали на њих или њихове родитеље.

Конференција је отворена обраћањем Соње Виличић, директорке Хавер Србије, и комеморативним читањем имена деце страдале у концентрационом логору Јасеновац. Прво предавање на тему „Независна држава Хрватска“ одржали су историчари др Рори Јоманс и др Александар Стојановић. Њихов реферат конципиран је као сажет преглед дешавања на простору НДХ, делом представљен и из угла жртва на основу сачуваних писама,

службених објава и дневничких записа. Ово предавање поставило је адекватан историјски контекст за разумевање личних сведочанстава која су уследила одмах затим.

Четири лична сведочанства која су са учесницима и аудиторијумом поделили Дијаманти Бераха Ковачевић и Мириам Штајнер Авиезер, преживеле из Холокауста, као и проф. Дани Новак и др Душан Басташић, синови преживелих, свакако представљају највећи научни и друштвени допринос ове конференције. Дијаманти и Мириам, деца из Холокауста, описивале су трауме бежања од прогонитеља и раздвајања од најближих чланова породице, страховита искуства буђења крајње себичности и примарних инстиката за преживљавање код изгладнеле и трауматизоване деце у концентрационим логорима и транспортима. У много детаља описале су утицај преживљених догађаја на сопствено физичко и ментално здравље, као и на емотивне односе (посебно је вредан пажње истраживача однос који је Мириам развила према мајци, као последицу раздвајања током боравка у усташким затворима и транспортима). Ова два сазнајно веома драгоцене и емотивна исказа изванредно су допуњена искуствима трансгенерацијске трауме, о којима су на личном примеру говорили проф. Дани Новак и др Душан Басташић.

Животна прича Данија Новака (1949, Израел) обележена је Холокаустом, трагедијом у којој су његови родитељи изгубили своје прве супружнике и велики број чланова породице и рођака. Одрастање и рана младост протекли су под заветом ћутње „о прошлости“, односно страдању најмилијих на простору НДХ. Новак је веома детаљно и на потресан начин посведочио о емотивним и психичким тешкоћама са којима се сусретао услед одрастања у таквој средини и чињенице да је за своју мајку, осим сина, представљао и њену убијену сестру и убијеног првог супруга, њену прву љубав. Он је, такође, описао како је пут ка превазилажењу трауме налазио кроз математику, уметност и посебно, од времена смрти мајке, проучавање породичне историје и реконструкцију онога што се догодило његовим рођацима 1941. године. Управо током настојања да открије детаље породичне историје његови путеви укрстили су се са др Душаном Басташићем, председником удружења Јадновно 1941, који је на конференцији говорио о трансгенерацијској трауми у сопственој породици, животним искушењима и борби против порицања геноцида у НДХ, као и о акцијама за обележавање места страдања. Басташићева прича о одрастању, лишеном већине мушких фигура уместо којих је био окружен женама у црним марамама и пуним туге, даје веома снажан фактички контекст за разумевање дубоких траума које су догађаји у НДХ оставили на сведоке и учеснике, а који су се у великој мери одразили и на политичке и међуетничке односе и у потоњим деценијама. До краја оголивши личну историју, Басташић је поделио и сведочанство о компликованом односу са оцем Миланом (1931–2016), који је још као дечак одведен у Јасеновац, да би потом пришао партизанима и постао официр ЈНА, као и о баријери коју је осећао када је о сопственим несигурностима и слабостима требало да говори са њим. Велики део свог изла-

гања др Душан Басташић посветио је раду на обележавању места страдања, које је представљало његов начин за суочавање са трансгенерацијском траумом и њено превазилажење.

Другог дана конференције изванредно предавање о трауми изазваној Холокаустом и геноцидом одржала је др Вида Ракић Глишић, психијатар и психоаналитичар. Академски наратив је прилагодила ширем аудиторијуму и јасно дефинисала и образложила појмове трауме, колективне и индивидуалне трауме, трансгенерацијског преноса и осврнула са на бројне познате примере у струци и широј јавности, као и на искуства из свог терапевтског и истраживачког рада. Након њеног реферата, који је имао пленарни карактер, одржана је временски ограничена тематска панел-дискусија у мањим групама, било је речи о уметности као начину превазилажења трауме (модератор Дани Новак) и едукацији о Холокаусту и геноциду (модератор Нада Бањанин Ђуричић), а једна панел-дискусија остављена је отвореном за учеснике који су желели да поделе сопствена лична или породична искуства преживљавања Холокауста или трансгенерацијске трауме (модератор Александар Стојановић).

До краја програма конференције свој реферат о искуствима изградње политике помирења и сарадње у региону изнео је проф. др Дарко Гавриловић, председник Центра за историју, демократију и помирење. Колеги из Хрватске др Филип Шкиљан и проф. др Вјеран Павлаковић, иако најављени као учесници испред Удруге за повијест, сурадњу и помирење, нису успели да се укључе у рад конференције због техничких проблема. Конференција је закључена разговором са Стефаном Саблићем, мултитаљентованим уметником из Београда, на тему односа трауме, уметности, регионалне сарадње и мултикултуралности, након које је он уживо извео две прикладне музичке нумере.

Међународна конференција *Како превазићи трауму изазвану догађајима у Независној држави Хрватској током Другог светског рата* представља вредан друштвени допринос на више нивоа: у погледу информисаности о злочинима у НДХ и њиховим последицама, у комеморацији жртава и промовисању политике регионалне сарадње, у изградњи поверења и помирења. На иновативан начин и кроз мултидисциплинарну перспективу отворила је једно од најкомплекснијих и најболнијих питања на простору бивше Југославије, истовремено промовишући универзалност бола и трансгенерацијске трауме које проузрокују злочини геноцида. Велики број учесника и трајна доступност готово свих конференцијских садржаја на интернету дају наду да ће ова иницијатива наићи на широк пријем у стручној и широј јавности, као и да ће можда бити инспирација за сличне подухвате у блиској будућности.

Александар СТОЈАНОВИЋ